

Till Föreningen Svenska Istanbulinstitutets Vänner

Ansökan om resestipendium för projektarbete i Turkiet

Projektplan

Härmed söker jag ett resestipendium för en resa till den turkiska staden Bursa för att studera kakel och kakelmosaik. I Bursa finns *Yesil camii /Gröna moskén* och *Yesil turbe/Gröna mausoleet* som är byggda 1419–24 under Sultanen Mehmet I. Huvudparten av interiörens kakelutsmyckningar består av hexagonala plattor som också finns att se i *Cinili kiosk/Kakelpalatset* (1472) och i *Topkapipalatset* (1528) i Istanbul. Dessutom finns interiört och i portaler teknikerna *kakelmosaik* (tile mosaic; tekniken utvecklades under seldjukernas tid i Anatolien för att framställa kakel för rundade ytor) och *cuerta seca* (tekniken innebär att mönstrets konturlinjer målades i en blandning av mangan, koppar och ister för att förhindra glasryfärgerna att flyta ihop vid bränningen). Även stencilerade guldornament ovanpå de hexagonala plattorna är en teknik som återfinns i Gröna moskén. *Yesil madrasa* är idag museum och hyser i sin tur kakelplattor för beskådning. I staden finns också moskén *Müradiye camii* (1425–26), som även den är rikt utsmyckad med kakel. Ytterligare en rad intressanta hamambad, madraser, soppkök och övernattnings för dervisher finns i Bursa.

Bakgrund

Mitt ämne för föreliggande ansökan är således de kakelmaterial och nya tekniker som utvecklades i den Osmanska arkitekturen från och med 1400-talets början. Denna teknik återfinns i tidigomanska moskéer i Bursa, i Edirne och i 1500-talspalats i Istanbul. Kakelproduktionen i Turkiet utvecklades sedan i staden Iznik på 1500-talet. Studien innefattar också ett intresse för mötet mellan en rad kulturer – bysantinsk, seldjukisk, timuridisk – som frambringar den osmanska kakeltraditionen. Kopplingen till dagens nyväckta intresse för kakel i västerländsk arkitektur är en viktig komponent i studien.

Ett övergripande projekt är att studiet av keramiska material i arkitekturen som enskilt forskningsfält kan bidra till en förståelse av samband över tid och geografi. Via materialen och deras utveckling kan kulturella kopplingar studeras mellan t.ex. antik och bysantinsk mosaik och en islamsk kakeltradition. Genom att undersöka i första hand kakel och kakelmosaik i arkitekturen kan forskningen bredda perspektivet vad gäller det långa tidsspännat och de kulturella korskopplingarna.

Den bysantinska arkitekturen är smyckad med mosaik, marmor, stuckarbeten, keramiska detaljer och intarsia. Liknande material återfinns i den islamiska arkitekturen: keramisk mosaik, naturstensmosaik och stuckarbeten i geometriska, kalligrafiska och naturefterbildande mönster. Projektet läser således arkitekturhistorien genom ett material, och beskriver arkitektur och rum genom keramiskt kakel och mosaik. Undersökningen utgår även från ett perceptionsteoretiskt perspektiv (utvecklat bl.a. i en studie av 500-talsmosaikerna i Ravenna i min avhandling *The Visible and the Invisible: Color Contrast Phenomena in Space*, 2009). Färg ingår som en självklar komponent i kakelmaterialiet.

I det föreliggande projektet undersöker jag hur olika kakeltekniker utvecklats i Anatolien (i Turkiet) och spridits via hantverkare och osmanska arkitekter. Förmedlingsaspekten är av intresse, hur information och kunskap förflyttas mellan olika kulturer via hantverkare, konstnärer och arkitekter. Studien inkluderar perceptiva inslag, estetiska teorier och kakelplattornas bibehållande genom århundradena. Inflytandet av olika kulturer beroende på var konstnärer och hantverkare möttes och arbetade tillsammans bildade det slutgiltiga resultatet.

Syftet med studien är att undersöka var och hur en ny eller ”egen” stil bildas, om hur den växer fram genom en rad komponenter. Vidare handlar det om att få en förståelse för hur besluten tas vad gäller det estetiska uttrycket. Genom att historiskt undersöka användandet av keramiska material i arkitekturen – särskilt i Turkiet – och olika kulturers utveckling och produktion är syftet med projektet att försöka spåra vårt västerländska nyvunna intresse för kakelmaterial. Inte minst i Sverige märks detta intresse genom att klä fasader med färgstarka klinkerplattor. Är detta nya bruk av keramik en modenyck, en följd av ett hållbarhetsperspektiv eller ett tecken på en större öppenhet inför världsarkitekturen?

Mål med projektet och aktivitetsplan

Under året 2016 erhöll jag ett stipendium från Jacob Wallenbergs Stiftelse för att på deltid kunna utveckla detta projekt. Jag är nu i färd med att sammanställa materialet i text- och bildform, jag har skrivit någon artikel på temat och jag har hållit föreläsningar.

För fyra år sedan, endast under ett dygn, besökte jag staden Bursa. Under arbetets gång har jag insett att jag behöver återvända till Bursa för att fördjupa mina studier i Gröna moskén samt se och göra jämförande studier i andra moskéer och byggnader från osmansk tid. Bursa är avgörande i min studie eftersom hantverkare från olika kulturer möttes här och utvecklade teknik och mönster inom kakelproduktion.

Målet med resan är att infoga en grundlig beskrivning av Bursas kakelväggar och utsmyckningar i min pågående studie om osmansk kakelutveckling. På samma gång ta fotografier som jag kan använda för tryckning av arbetet längre fram. Det skulle dessutom vara värdefullt med två veckors vistelse på institutet i Istanbul för ytterligare instuderingstid vid SFIIs bibliotek och göra återbesök på Topkapi-palatset (som har den största mängden kakel i sin samling) samt besöka ett antal relevanta moskéer i Istanbul. För mig skulle det passa utmärkt att utföra resan och vistelsen under oktober månad 2017.

Av Gertrud Olsson

2017-02-24